

ΕΚΤΟΣ ΟΡΙΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ 2&3

ΑΠΡΙΛΙΟΣ / ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2002

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ:

Κώστας Μουρσελάς
ο μεγάλος συγγραφέας και συνάδελφος

Ανεξίτηλα βαμμένα κόκκινα μαλλιά

ΧΑΡΙΤΙΝΗ ΙΩΑΝΝΟΥ Παγκόσμια πρωταθλήτρια

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ στην Αρκαδία και στο Γέρακα Λακωνίας

ΣΤΙΣ ΣΤΡΟΦΕΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ Βασίλης Γκουρογιάννης

ΣΤΟΥΣ ΑΝΕΜΟΥΣ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ & ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ δραστηριότητες

ΟΙ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΙ & ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥΣ γραφουν & δημιουργουν

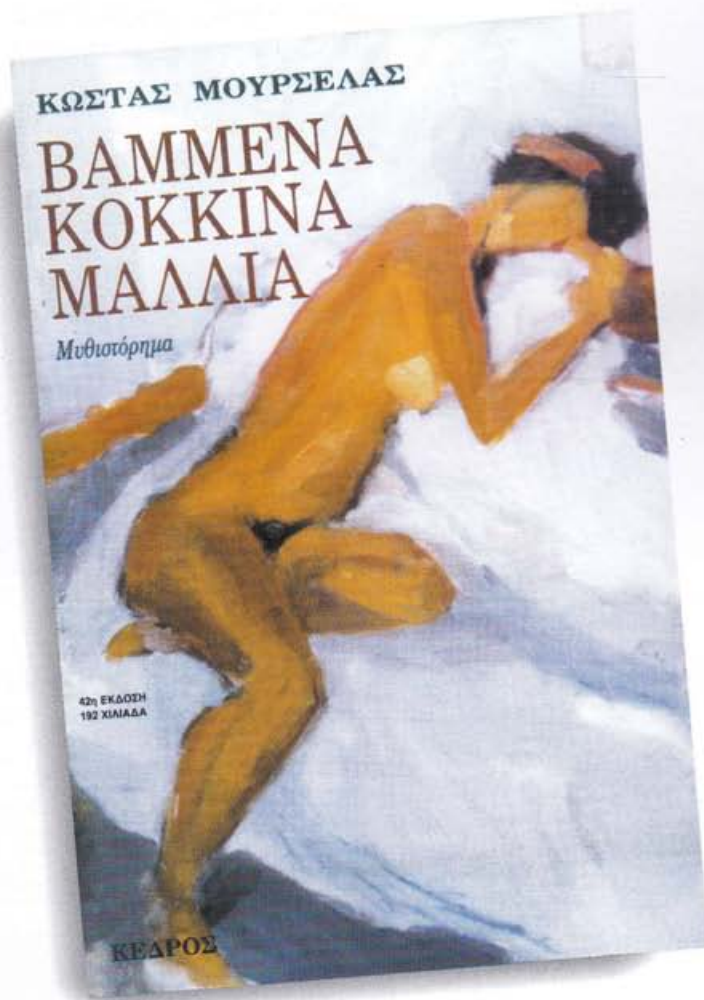
Ο ανήσυχος δημιουργός
που ξεκίνησε σπουδάζοντας βιολί
για να διευθύνει χρόνια αργότερα
την ορχήστρα της λογοτεχνίας.

Ο συνάδελφος που η χούντα
εκτιμώντας τις ικανότητες του
και τα ιδιαίτερα προσόντα
τον απέλυσε το 1969. >>

Συνέντευξη στο Γιάννη Καλπούζο

Ω, τι κόσμος... δάσκαλε!

Κώστας Μουσελάς

Σκεφτόμουν ότι αυτή η συνέντευξη θα μπορούσε να έχει τίτλο "Ανεξίτηλα Βαμμένα Κόκκινα Μαλλιά", ως αναφορά στο σύνολο της δημιουργίας του Κώστα Μουρσελά.

Όμως έτυχε πριν από καιρό να βρεθώ σε μια παρουσίαση ενός βιβλίου, όπου προσκεκλημένος ήταν και ο Κώστας Μουρσελάς γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με το θεατρικό του έργο, "Ω τι κόσμος μπαμπά" γέννησε και την επικεφαλίδα. Μετά τη λήξη της παρουσίασης τον παρακολουθούσα να κινείται ανάμεσα στις συντροφικές των παρευρισκομένων και άκουγα ανα-

γνωρισμένους συγγραφείς και ποιητές να τον προσφωνούν "δάσκαλο". **Αυτός είναι ο Κώστας Μουρσελάς, ο συγγραφέας που οι ομοτεχνοί του τον αποκαλούν και τον αναγνωρίζουν ως "δάσκαλο".**

Είναι ακόμη ο πρωτοετής φοιτητής της Νομικής, που το 1951 συλλαμβάνεται σαν στέλεχος της ΕΠΟΝ και δικάζεται από έκτακτο στρατοδικείο.

Είναι ο συγγραφέας Θεατρικών Έργων: "Ω τι κόσμος μπαμπά", "Ενυδρείο", "Οι φίλοι", "Η κυρία δεν πενθεί", "Το αυτί του Αλέξανδρου",

"Μαχαίρι στο κόκαλο", "Άνθρωποι και άλογα", "Εκείνος και εκείνος", "Εφημερεύομεν", "Εθνική κωμωδία", "Επικίνδυνο φορτίο", και του πρωτόλειου έργου «Αρσενική πόρνη».

Ο συγγραφέας των μυθιστορημάτων "Βαμμένα κόκκινα μαλλιά", "Το παιγνίδι των τεσσάρων", μαζί με τους Γ. Σκούρτη, Α. Σουρούνη, και Π. Τασόπουλο, και "Κλειστόν λόγω μελαγχολίας". Ακόμη των Τηλεοπτικών σειρών "Μικρές Αγγελίες", "Σιγά η πατρίδα κοιμάται", "Το ρολόι», όπως και εκατόν τριάντα (130) επεισοδίων του "Εκείνος και εκείνος".

Τελευταία στη σειρά "Σκέψη χρόνος και δημιουργοί" έγραψε τις "Ασκήσεις επί χάρτου", ενώ το 1985 μια σειρά από χρονογραφήματα στη στήλη των «ΝΕΩΝ» "Κουβεντιάζοντας".

Το γεγονός ότι υπήρξε και συνάδελφος, υπάλληλος του Υπουργείου Οικονομικών ήταν ένας ακόμα λόγος να έχουμε την τιμή να τον φιλοξενήσουμε στις σελίδες του περιοδικού μας.

Η συνάντησή μας έγινε στο «ΦΙΛΙΟΝ» το γνωστό λογοτεχνικό στέκι. Ο πολυγραφότατος συγγραφέας, του οποίου έργα έχουν μεταφραστεί στα Αγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Εβραϊκά, και Τουρκικά, ο δάσκαλος όπως τον θέλουν οι ομοτεχνοί του, με φιλική διάθεση απέναντί μου έτοιμος για μια γόνιμη και ενδιαφέρουσα συζήτηση.

ΕΡ: Κύριε Μουρσελά πριν περπατήσουμε στους δρόμους της λογοτεχνίας θα ήθελα να μου πείτε λίγα λόγια για την σταδιοδρομία

σας στο Υπουργείο Οικονομικών. Πότε διοριστήκατε; Που; Μέχρι πότε υπηρετήσατε; Την περιπέτειά σας με τη Χούντα.

ΑΠ: Όταν δοκίμασα να δικηγορήσω - είχα σπουδάσει νομικά - πολύ γρήγορα βεβαιώθηκα ότι δεν μου πάει καθόλου η δικηγορία, αλλά βέβαια έπρεπε και κάτι να κάνω. Βλέπεις ένας ερωτάς μου περίμενε γάμο, η ζωή είχε τις απαιτήσεις της, οπότε η προκήρυξη ενός διαγωνισμού για προσλήψεις στο Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, μου ήρθε κουτί. Έτσι κάπως με κέρδισε το Δημόσιο, έτσι κάπως με έχασε η δικηγορία. Θα έλεγα ακόμα πως έτσι κάπως με κέρδισε η λογοτεχνία, όταν αργότερα - το 1969 - με απέλυσε η χούντα. «Ουδέν κακόν αμιγές καλού», που λένε.

ΕΡ: Ο Δημόσιοι Υπάλληλοι σαφώς και διαχειρίζονται «Δημόσια Αγαθά». Πόσο όμως είναι περισσότερο «αγαθά» έναντι για παράδειγμα του αντικειμένου των μέσων ενημέρωσης; Μήπως η

έννοια του δημοσίου αγαθού έχει παρερμηνευτεί;

ΑΠ: Και μόνο η ερώτησή σου αποδεικνύει ότι παραμένεις ρομαντικός. Σήμερα οι άνθρωποι, στη μεγάλη πλειοψηφία τους, ότι και όπου και αν υπηρετούν, πριν απ' όλα φροντίζουν για τα δικά τους «αγαθά» και ύστερα για όλα τ' άλλα. Φυσικά οι παρόντες εξαιρούνται. Και μην είσαι τόσο αισιόδοξος κανείς δεν νομίζω να παρερμηνεύει. Όλοι ξέρουν πολύ καλά τι κάνουν. Και όταν κάνουν το καλό και όταν κάνουν το κακό.

ΕΡ: Οι συγγραφείς γράφουν για να αλλάξουν τον κόσμο;

ΑΠ: Εν πάσει περιπτώσει έχουν την μικρή ελπίδα ότι κάτι θέλουν να αλλάξουν. Αισθητικά πάντως αρκούνται στο να αλλάξουν και να συνειδητοποιούν κάποια πράγματα οι ήρωες των έργων τους. Η αλλαγή ενός

ήρωα σ' ένα έργο τέχνης προς το καλύτερο, πιθανόν μακροπρόθεσμα να αλλάξει κάπως και τον αναγνώστη του.

ΕΡ: Από την ακατανόητη τέχνη έως την τέχνη η οποία απαιτεί ακοιμισμένες κεραίες για τη σύλληψή τους, υπάρχει μεγάλη απόσταση. Παρ' όλα αυτά με μεγάλη ευκολία απορρίπτουν συλλήβδην ότι δεν γίνεται άμεσα αντιληπτό από τον καθένα. Η δική σας άποψη ποια είναι;

ΑΠ: Πιστεύω ότι το έργο τέχνης πρέπει να διαθέτει απλότητα, σαφήνεια, κατανοητότητα, με την προϋπόθεση όμως ότι μπορεί συγχρόνως να είναι σύνθετο και πολύπλοκο και να πηγαίνει σε βάθος τα πράγματα, όπως άλλωστε συμβαίνει και στη ζωή μας, που όταν είμαστε απλοί δεν σημαίνει ότι δεν ζούμε σύνθετες και πολυποικίλες καταστάσεις. >>

Όλοι ξέρουν πολύ καλά τι κάνουν.

Και όταν κάνουν το καλό και όταν κάνουν το κακό.

**Ο καθένας
περιορίζεται
στο δικό του
μικρόκοσμο,
δηλαδή μέσα
στο δικό του
σύμπαν,**

**που αν και για μας
είναι τόσο μικρό
και ασήμαντο,
γιαυτόν παραμένει
τεράστιο και μεγάλο**

Και όλ' αυτά ανεξάρτητα πόσο προχωρημένη είναι η φόρμα που διάλεξε ο συγγραφέας για να μας διηγηθεί τις ιστορίες του.

Η απλότητα της γραφής, όπως και η σαφήνεια, δεν έχει σχέση με την απλοϊκότητα ή και το λαϊκό στοιχείο με τον λαϊκισμό, διαφέρουν όσο η μέρα με τη νύχτα. Εν τέλει, αγαπάμε μόνο τα έργα που κατανοούμε, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να είσαι αφελής ή βλάκας για να κατανοήσεις τον κόσμο και τα βάσανα της καθημερινότητας σου.

Οι κεραιές μας, έτσι και αλλιώς πρέπει να είναι ακονισμένες για να ανακαλύψεις το νόημα της ζωής σου ή το όποιο νόημα στο κάθε έργο τέχνης.

ΕΡ: Ο Ρακίνας εξεγείρονταν εναντίον των κριτικών που δεν εκτιμούν το έργο παρά μόνο σε σχέση με το μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό συμφωνίας προς τους ακαδημαϊκούς κανόνες. Πιστεύετε ότι σήμερα με τον οποιονδήποτε τρόπο υπάρχουν τέτοιοι κανόνες;

ΑΠ: Οι μόνοι κανόνες που θα μπορούσαν να βοηθήσουν έναν συγγραφέα είναι αυτοί που αφορούν τη χρήση της γλώσσας και τη λειτουργία των μηχανισμών της.

Από εκεί και πέρα, σίγουρα ένα επιτυχημένο έργο οφείλει την επιτυχία του στη σωστή χρήση κάποιων στοιχείων, κάποιων κανόνων ανθες, οι οποίοι όμως ούτε προϋπήρχαν για να χρησιμοποιούνται ως πασπαρτού και ούτε καν σου εξασφαλίζουν την επιτυχία σ' ένα επόμενο έργο σου, αν θελήσεις να το εφαρμόσεις ξανά και ξανά.

Αντίθετα κάθε έργο τέχνης, πολλές φορές, ανατρέπει

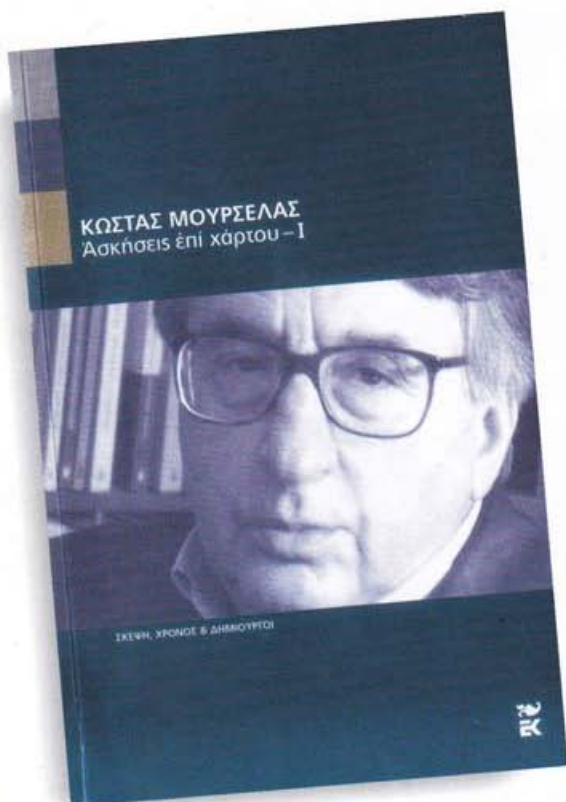
έναν προηγούμενο κανόνα, αλλιώς η επανάληψή του θα έφερνε τον μαρασμό στην τέχνη. Αρκετοί κριτικοί όμως, από ανασφάλεια, νιώθουν την ανάγκη να στηριχθούν σε κάποιους κανόνες για να έχουν κάποια καθορισμένα κριτήρια αξιολόγησης, που φυσικά δεν θα τους οδηγήσουν σε σωστές κρίσεις.

Διαβάζω πιο ευχάριστα τους κριτικούς εκείνους που τολμούν να κρίνουν και να ερμηνεύσουν ένα έργο, όχι σύμφωνα με τα δικά τους κριτήρια, αλλά σύμφωνα με τους κανόνες που χρησιμοποίησε ο συγγραφέας του συγκεκριμένου έργου.

ΕΡ: «Η τέχνη είναι μια τόσο ρευστή και τόσο προσωπική υπόθεση που δεν μπορείς ούτε να την οριοθετήσεις, ούτε να της θάλεις στεγανά». Αυτά είναι δικά σας λόγια από τις «Ασκήσεις επί χάρτου». Πως γίνεται όμως μια προσωπική υπόθεση να αγγίζει έναν τόσο μεγάλο αριθμό αναγνωστών όπως στην περίπτωση του δικού σας έργου; Απ' όσο γνωρίζω για παράδειγμα τα «Βαμμένα κόκκινα μαλλιά» έχουν ξεπεράσει σε πωλήσεις τις 200.000 αντίτυπα.

ΑΠ: Μοιάζει σαν αντίφαση, αλλά δεν είναι. Πράγματι είμαστε μόνοι και όταν γράφουμε και όταν διαβάζουμε, οπότε η τέχνη για τον καθένα μας είναι μια καθαρά προσωπική υπόθεση.

Τώρα, το πώς θα ενεργήσει ένας συγγραφέας για να κάνει μια προσωπική ιστορία να αφορά και κάποιες χιλιάδες άλλους είναι ακριβώς το μέγα ζητούμενο. Το πώς δηλαδή το υποκειμενικό θα γίνει αντικειμενικό, το γιατί αυτό που συμβαίνει σ' έναν ήρωα ενός μυθιστορήματος ενδιαφέρει και τον αναγνώστη του, εν ολίγοις τι μαγικά μαντζούνια χρησιμοποιεί ένας συγ-

γραφέας και το κατορθώνει. Εδώ θα δεχθούμε ότι δεν υπάρχει απάντηση, όπως δεν υπάρχει για την αρχή της δημιουργίας του κόσμου ή υπάρχουν χιλιάδες απαντήσεις.

Εν πάσει περιπτώσει, όποιος φλέγεται για μια απάντηση, ας διαβάσει τις «Ασκήσεις επί χάρτου» μήπως και την πλησιάσει.

ΕΡ: «Ο καθένας περιορίζεται στο δικό του μικρόκοσμο, δηλαδή μέσα στο δικό του σύμπαν, που αν και για μας είναι τόσο μικρό και ασήμαντο, γι' αυτόν παραμένει τεράστιο και μεγάλο». Κι αυτά δικά σας λόγια είναι. Πως όμως η τέχνη μπορεί να εμβολίσει, να εισχωρήσει στον μικρόκοσμο και ταυτόχρονα μεγάλος του άλλου και να περάσει τα μηνύματά του;

ΑΠ: Έχω την υποψία ότι πιας να μου εκμαιεύσεις μυστικά που μόνο οι θεοί κατέχουν. Νομίζω πως αυτή είναι η λειτουργία και η μεγάλη προσφορά της τέχνης. Όπως το λες συμβαίνει. Η τέχνη - και εκεί είναι η μαγεία της - εισχωρεί, εισβάλλει στην κρυμμένη, στην μυστική και αθέατη πλευρά των άλλων. Οι άνθρωποι κρύβονται, δεν θέλουν να διεισδύει κανείς μέσα στα βάθη της σκέψης τους και της ψυχής τους, στην κατάσταση φαντασιώσεών τους. Φοβούνται, ντρέπονται, δεν εμπιστεύονται. Η τέχνη αυτό επιδιώκει, να εισχωρήσει ακριβώς εκεί μέσα για να τους απελευθερώσει, για να αρχίσουν να μην φοβούνται, να μην ντρέπονται, να εμπιστεύονται περισσότερο.

ΕΡ: Πως αξιολογείται ένα έργο τέχνης; Με τι κριτήρια θα βαθμολογήσουμε «τρόπον τινά» το Άλφα ή το Βήτα λογοτεχνικό βιβλίο;

ΑΠ: Είπαμε ότι δεν υπάρχουν

αντικειμενικά και καθιερωμένα κριτήρια, που ας πούμε, με κάποιους μαθηματικούς συμβολισμούς και υπολογισμούς, θα μας οδηγούσαν σε ένα συμπέρασμα. Πάντως θα έθετα σαν μια αρχική προϋπόθεση, το πόσο ένα έργο μου προκαλεί ενδιαφέρον, πόση απολαυστικότητα έχει η ανάγνωσή του. Αν έχει κερδίσει αυτή η προϋπόθεση τότε θα άρχιζα και να αξιολογώ την ποιότητά του, διότι ενδιαφέρον και απολαυστικότητα μας προσφέρει και ένας ποδοσφαιρικός αγώνας, ο οποίος όμως δεν είναι έργο τέχνης και μόνον εξ' αυτού του λόγου. Από εκεί κι πέρα έρχεται το πόσο με καλλιεργεί ένα έργο, πόσο προχωρεί τη ζωή, πόσο αλλάζει απαρχαιωμένες νοοτροπίες, πόσο μας κάνει σκεπτόμενους ανθρώπους, τι ερωτήματα μας βάζει... κ.λ.π.

ΕΡ: Η τέχνη είναι η άλλη όψη της πολιτικής ;

ΑΠ: Νομίζω πως ναι, γιατί και η τέχνη και η πολιτική, έχουν τον ίδιο στόχο, πως θα δώσουν ποιότητα στη ζωή μας, πως θα την κάνουν ανθρωπινότερη. Από εκεί και πέρα, οι διαφορές και οι ομοιότητες έχουν σχέση σε τι βαθμό προδίδουν και σε τι βαθμό επιτυγχάνουν το στόχο τους. Φοβάμαι πως εκεί ακριβώς είναι που η πολιτική έρχεται δέκατη και καταϊδρωμένη.

ΕΡ: Ο συγγραφέας καλείται να δώσει απαντήσεις ή οι απαντήσεις είναι προσωπική υπόθεση του αναγνώστη;

ΑΠ: Το ξέρεις, ότι η τέχνη δεν δίνει απαντήσεις, αλλά και όταν δίνει θα είναι έμμεσες και κρυφές. Πάντα το έργο τέχνης βρίσκει τρόπους να πετά το μπαλάκι της, στον

αποδέκτη της. Αυτός θα βγάλει τα κάστανα από την φωτιά, αν φυσικά θέλει να δώσει κάποια ποιότητα στη ζωή του και στις σχέσεις του.

ΕΡ: Ένας άνθρωπος που το αισθητικό του κριτήριο έχει υποστεί θλάβη σε τούτο το καθεστώς της ανεξέλεγκτης πληροφορίας και προσφοράς αμφιβόλου ποιότητας έργων, είναι σε θέση να εκτιμήσει ένα έργο τέχνης;

ΑΠ: Δεν είναι εύκολο ο απλός αναγνώστης, ο απλός θεατής να αξιολογήσει ένα έργο ή ακόμα και να επιλέξει ένα έργο μεταξύ πολλών. Το γεγονός ότι πολλοί άνθρωποι χρειάζονται το θέαμα, την ανάγνωση, δεν είναι αρκετό για να τους οδηγήσει και σε πιο ποιοτικές επιλογές. Δεν έχουν αντιστάσεις. >>

Μπορούν να γοητευθούν το ίδιο από ένα έργο του Σαίξπηρ, αλλά και από ένα κοινότατο σήριαλ. Η παιδεία μας δεν φρόντισε να μας δώσει τέτοιες δυνατότητες κρίσης και αξιολόγησης. Βέβαια ένας αναγνώστης με κάποιο γούστο, θα μυριστεί ότι στο έργο του Σαίξπηρ υπάρχει κάτι βαθύτερο και ουσιαστικότερο, αλλά δεν θα τον εμποδίσει αυτό να παρακολουθήσει και ένα ευτελές σήριαλ.

ΕΡ: Θα σας αναφέρω δύο ονόματα. Άντον Τσέχωφ και Σάμιουελ Μπέκετ. Τι σημαίνουν για σας;

ΑΠ: Ο ένας, ο Τσέχωφ, σου ανοίγει πόρτες, παράθυρα, δρόμους, σε προσκαλεί, ακόμα και στις μελαγχολίες του, να ζήσεις, να ταξιδέψεις, να απολαύσεις τον άνθρωπο, τις σχέσεις σου, ενώ αντίθετα ο άλλος, ο Μπέκετ, σου κλείνει πόρτες, παράθυρα, δρόμους και σε πείθει

Εγώ προσωπικά, μέχρι ενός σημείου τουλάχιστον, είμαι με τον Διόνυσο, που σημαίνει χαρά ζωής «μέθη», απόλαυση.

Ο κ. Μουρσελάς με φίλους.

ΕΡ: Να περάσουμε και λίγο σε περισσότερο προσωπικά ερωτήματα. Σαφέστατα η εκάστοτε ηθική διαμορφώνεται και παραλλάζει μέσα στο χρόνο και από άτομο σε άτομο. Εσείς, ως άτομο νιώσατε να σας θαραίνουν ηθικές δεσμεύσεις τις οποίες θα θέλατε να τις αποτινάξετε αλλά δεν τα καταφέρατε;

ΑΠ: Πράγματι, δεν είναι εύκολο, να αποτινάξουμε από πάνω μας ταμπού, κόμπλεξ, απαρχαιωμένες ηθικές, φοβίες και δειλίες που άλλοι μας επέβαλλαν, που άλλοι μας μπόλιασαν με αυτές. Και γονείς και κακοί δάσκαλοι και αρτηριοσκληρωτικοί ιερείς και συντηρητικές θείες και άδοξες φίλιες ...

Ο άνθρωπος που αρχίζει να νιώθει ότι βασανίζεται απ' αυτές τις δεσμεύσεις μια ζωή θα αγωνίζεται να τις πετά από πάνω του σαν λέπια που του κόλλησαν.

ότι δεν υπάρχει διέξοδος, ότι όλα καταλήγουν στο πουθενά, στο σκοτάδι, στο χωρίς νόημα. Και οι δύο μεγάλοι, και οι δύο έχουν δίκιο.

ΕΡ: Ένα από τα στοιχεία που παρατηρεί κανείς τουλάχιστον στα μυθιστορημάτα σας είναι οι «Διονυσιασμοί». Θεωρείτε ότι το ακραίο θέλγει τον αναγνώστη; Και πως αυτό συγκρατείται ώστε να μη χάσει το έργο τη λογοτεχνική του αξία;

ΑΠ: Εγώ προσωπικά, μέχρι ενός σημείου τουλάχιστον, είμαι με τον Διόνυσο, που σημαίνει χαρά ζωής «μέθη», απόλαυση, που σημαίνει απελευθέρωση, ζωή έξω από καταναγκασμούς και εγκλωβισμούς και περιχαράκωσεις. Νομίζω και η τέχνη, στο μεγάλο μέρος της, έχει σχέση με τον Διόνυσο. Χρειάζεται και τον Απόλλωνα, αλλά δεν μπορεί να περιορισθεί στο ορθολογικό, στη λογική, στο τετράγωνο, γιατί θα έχανε την υπέρβαση που εκεί θα βρούμε τους χυμούς της.

Με αυτά τα λόγια τέλειωσε και η συζήτησή μας, αν και όταν έχεις ένα συνομιλητή όπως ο Κώστας Μουρσελάς, ξέρεις ότι ο διάλογος δεν τελειώνει ποτέ.

Σου αφήνει ερωτηματικά, προβληματισμούς, σκέψεις, που πρέπει να τις μηρυκάξεις ξανά και ξανά και κάθε φορά θα διαπιστώνεις ότι εδώ και κει κρύβονται θησαυροί. Άλλωστε έχει φροντίσει ο ίδιος με το έργο του να κρατήσει ανοιχτή επικοινωνία μαζί μας, αλλά και με τις ερχόμενες γενιές.

Είναι αυτά τα Βαμμένα Κόκκινα Μαλλιά του συνόλου της δημιουργίας του, που δεν θα ξεθάψουν ποτέ!